

POKRETANJE ODSJEKA ZA MUZIKOLOGIJU NA MUZIČKOJ AKADEMIJI U ZAGREBU – OD OSOBNIH SJEĆANJA DO OPĆEGA KONTEKSTA*

IVAN SUPIČIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zrinski trg 11
10 000 ZAGREB

UDK / UDC: 78:378(497.5Zagreb)“197“

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/yl4okflzq9>

Izlaganje sa znanstvenog skupa/Conference Paper
Primljeno / Received: 13. 2. 2021.

Prihvaćeno / Accepted: 20. 3. 2021.

Nacrtak

U ovom se uvodnom izlaganju prilikom svečanog obilježavanja 50. obljetnice osnutka Muzikološkog odsjeka na Muzičkoj akademiji u Zagrebu iznose autorova sjećanja na ljude koji su u njemu sudjelovali i ocrtavaju opće prilike koje su vladale u tom trenutku i neposredno prije njega, »pretpovijest« Odsjeka. Glavni su i najzaslužniji inicijatori pokretanja Odsjeka bili: Josip Andreis, Milo Cipra, Marijan Koletić i Krešimir Kovačević, uz aktivno sudjelovanje i autora ovoga teksta. Nezaobilaznu je ulogu u tom događaju imao profesor Andreis kao pročelnik dotadašnjeg Historijsko-teoretskog odjela na Akademiji i tada najistaknutiji povjesničar glazbe u Hrvatskoj, među ostalim autor više knjiga s područja opće i hrvatske povijesti glazbe te glavni urednik prvoga izdanja *Muzičke enciklopedije* (1958-1963) u nakladi Leksikografskog zavoda u Zagrebu.

Pokretanju Odsjeka, tada nazvanog Odjel, neposredno je prethodilo osnivanje na Akademiji malog istraživačkog centra nazvanog »Muzikološki zavod«, koji je bio i stručno-tehnička potpora dvama tada u njoj pokrenu-

tim važnim časopisima: *Arti musices* (na hrvatskome), koji se bavio ponajprije hrvatskom glazbom, te *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music / IRASM* (na engleskom, njemačkom i francuskom), koji se bavio multidisciplinarnom problematikom glazbe uopće. To je bila važna podloga za osnivanje Odsjeka i davalo mu je dodatnu vrijednost i snagu. Opća atmosfera koja je nastala pojavom tadašnjega reformskog političkog pokreta hrvatskoga proljeća išla je u tom trenutku u prilog poduzimanju tih istraživačko-izdavačkih i nastavno-obrazovnih projekata. I to usprkos prisutnoj prijetnji jugoslavenskog komunističkog političkog režima na vlasti, koji je po svojem nahoda-nju lako pokretao ideološke optužbe i na području znanosti o umjetnostima, pa tako i u nastavi, za tobožnji nacionalizam i klerikalizam, formalizam i ne-marksizam. Te su se opasnosti pri pokretanju Odsjeka za muzikologiju uspješno izbjegle, dakako, uz određenu autocenzuru. Inicijativa za pokretanje Odsjeka bila je, uostalom, obilježena i nastojanjem za postignućem što veće slobode na tom području, ali i

* Potpuni tekst nešto kraćeg usmenog izlaganja 23. studenoga 2020. na svečanom otvorenju proslave 50. obljetnice osnutka Odsjeka za muzikologiju na Muzičkoj akademiji u Zagrebu.

općenito u znanosti. A muzikologija se pritom potvrdila ne samo kao samosvojna i autonomna znanost specifičnih vrijednosti nego i kao *ancilla musicae*, znanstvena disciplina u službi upoznavanja i vrednovanja glazbe i glazbene umjetnosti, s osobitim obzirom na njihove vrhunske dosege i ostvaraje.

Ključne riječi: Muzička akademija u Zagrebu; Filozofski fakultet; studij muzikologije; 1970; Josip Andreis

Keywords: Zagreb Academy of Music; Faculty of Humanities and Social Sciences; musicology; 1970; Josip Andreis

U ovoj prilici obilježavanja 50. obljetnice osnutka Odsjeka za muzikologiju na Muzičkoj akademiji u Zagrebu osobito mi je zadovoljstvo iznijeti nekoliko sjećanja i uspomena iz toga već davnog vremena. Zahvalan sam na pozivu koji mi je upućen da to učinim. Ovo je posljednja prilika za to, naime da se neke činjenice o tom događaju zauvijek ne zaborave i ne izgube. Prije pola stoljeća nitko od nas koji smo sudjelovali u tom pothvatu, pa tako ni ja, sigurno nije mislio da će doživjeti njegov polustoljetni jubilej. Dapače, ni što će biti s novopokrenutim Odsjekom, tada nazvanim Odjel, ni za deset ili možda za dvadesetak godina. Nitko od te male skupine tadašnjih profesora naše Muzičke akademije, osim mene, nije više među nama. Zato ih se ovom prilikom s iskrenim i dubokim pijetetom sjećam u dužnoj zahvalnosti za sve što su tada učinili i za što su bili visoko zaslužni. Bili su to ponajprije Josip Andreis, Milo Cipra, Marijan Koletić i Krešimir Kovačević.

Ovdje će danas drugi kolege podrobnije govoriti o strukturi i organizaciji studija muzikologije i o njegovoj evoluciji na našoj Akademiji tijekom proteklih desetljeća, o predmetima i o predavanjima. Ja bih, naprotiv, samo želio: 1. reći nekoliko riječi o ljudima i 2. malo opisati neke opće okolnosti u kojima je naš Odsjek za muzikologiju nastao.

S obzirom na to da kolegica Koraljka Kos u svojem izlaganju stavlja težište na **početke** (njezin referat nosi naslov »Tako je počelo«),¹ ja ću ga staviti pretežno na **prapočetke**, na neke prilike koje su se – koliko su god bile djelomično teške i složene – u konačnici ipak pokazale povoljnima za taj sretan trenutak – **kairos** – pokretanja našega Odsjeka. Čovjek je uvijek najvažniji. Uzaludne su sve strukture, oblici i okviri ako nema ljudi. Ljudi su nezamjenjivi jer su nositelji i pokretači. Stvari nastaju i nestaju **zbog** njih, ali i **radi** njih. Ispričavam se što ću govoreći o ljudima morati nešto reći i o sebi: naime, od samoga sam prapočetka bio duboko uključen gotovo u sve kao jedan od glavnih inicijatora i idejnih začetnika cijeloga projekta, koji se, uostalom, protezao ne samo na nastavu nego je dijelom potekao i iz nekih prethodnih rezultata znanstvenih istraživanja i objavljenih radova. Pokretanje je Odsjeka, naime, bilo usko povezano s više događaja koji su se odveli i prije i vremenski paralelno (na prijelazu u sedamdesete godine) s njegovim osnivanjem. To je bilo pokretanje dvaju muzikoloških časopisa, *Arti musices* i *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music (IRASM)*, te, kako će to posebno

¹ Vidi članak Koraljke Kos u ovom broju časopisa *Arti musices*, 19-28.

prikazati kolega Stanislav Tuksar,² osnivanje pri Akademiji malog Muzikološkog zavoda kao istraživačke jedinice i stručno-tehničke potpore tim časopisima, koji je bio smješten u minijaturnoj sobi 13 na prvome katu HGZ-a.

Pokretanje je Odsjeka, dakle, poteklo iz jedne šire, za tadašnje prilike dosta smione vizije o mogućnostima nekih konkretnih realizacija u Hrvatskoj u okviru tadašnjih društveno-političkih prilika u bivšoj državi te vizije o važnosti i položaju muzikologije kao posebne znanosti u nas i u svijetu, napose u Europi. Pokretanju toga istraživačko-izdavačkog i nastavno-obrazovnog projekta pogodovala je tadašnja opća »pretproljećarska« atmosfera u Hrvatskoj, u relativno kratkom trenutku u kojem su još bile moguće ili lakše ostvarive određene inicijative i izdavanje nekih novih publikacija, dakle prije skoroga ugušenja i sloma samoga hrvatskog proljeća. No, da započnem s ljudima.

Neprijeporno je centralna ličnost, prvi čovjek znanstveno-povijesnog istraživanja i poznavanja glazbe bio sredinom 20. stoljeća u Hrvatskoj **Josip Andreis**, profesor povijesti glazbe na našoj Akademiji i prvi pročelnik njezina (1948. godine osnovanoga) Historijsko-teoretskog i potom Muzikološkog odjela, kasnije izabran i za akademika. Temeljito je poznao više glavnih europskih jezika, imao je široku opću kulturu, diplomirao je romanistiku, ali nikad i nigdje muzikologiju nego na našoj Akademiji teoretsko-nastavnički odjel. Nikada nije položio ni doktorat iz muzikologije ni iz čega drugog, a bio je redoviti sveučilišni profesor i akademik. No i bez doktorske diplome njegov je znanstveni autoritet bio neupitan. Biti redoviti sveučilišni profesor na znanstvenom području i k tome redoviti član Akademije, dakle akademik, danas je bez takve diplome nemoguće i nezamislivo. Ali tada su bila neka druga vremena. S druge strane, sam profesor Andreis jednom mi je prilikom otvoreno i vrlo jasno rekao: »Kolega, ja nisam **muzikolog** niti želim da me netko takvim smatra; ja sam **povjesničar** glazbe, a to je nešto drugo.« I pritom je spomenuo Dragana Plamenca kao našeg pravog, istaknutog muzikologa. Pa ipak, i Andreis je npr. pripremio izdanje u suvremenoj notaciji Lukačićevih moteta *Sacrae Cantiones*. Međutim, i kao povjesničar glazbe Andreis je bio **autodidakt**, da tako kažemo, *outsider*. Iz sklonosti i ljubavi za to područje, sam ga je proučavao i sakupio je impozantnu biblioteku na glavnim europskim jezicima, koja je pokrivala cijeli zid od poda do stropa njegove radne sobe. Kad sam se jednom prilikom zadivio tolikim brojem njegovih knjiga, rekao mi je: »Da, kolega, ali u njih sam uložio 30 godina života.« U stvari, mislim da se Andreis izgradio kao ozbiljan poznavatelj povijesti europske glazbe manje na istraživanju povijesnih **izvora**, a više na poznavanju relevantne znanstvene **literature** o njoj. Ipak, ta činjenica nije nipošto umanjila znanstvenu pouzdanost njegovih radova, premda su oni imali i određena ograničenja. Solidna znanstvena utemeljenost i akribija Andreisova rada očitovale su se i u njegovu uredničkom poslu, napose na dvosveščanoj *Muzičkoj enciklopediji*, prvome kapitalnom

² Vidi članak Stanislava Tuksara u ovom broju časopisa *Arti musices*, 29-38.

djelu te vrste u nas. Njezinu je prvom izdanju (1958-1963) bio glavni urednik. Premda je u uredništvu *Muzičke enciklopedije*, kojoj je izdavač bio tadašnji Jugoslavenski leksikografski zavod, bilo članova i iz drugih republika bivše države, glavnom je uredništvu, zahvaljujući priznatosti Andreisa, bilo središte, kao i samome Zavodu, u Zagrebu. Ali, Zagreb tada nije imao nešto što su već imali Ljubljana i Beograd: Ljubljana (od 1962) muzikološki studij, odnosno katedru za muzikologiju na tamošnjem Filozofskom fakultetu, a Beograd (od 1948) Muzikološki institut kao posebnu jedinicu unutar tamošnje Akademije nauka.

Josip je Andreis, dakle, bio nezaobilazna i općepriznata znanstvena osobnost u nas, bez koje je pokretanje širih, potpunijih muzikoloških studija u Hrvatskoj bilo nezamislivo. A i Andreisove su ljudske osobine pridonijele poštovanju njegove osobe od strane kolega profesora i studenata. Obilježavala ga je neka diskretna obzirnost i suzdržanost, dobrohotni stav prema suradnicima i mlađima, studenticama i studentima, pripremnost da svakome pomogne, sasluša ga i uzme u obzir. Ta njegova otvorenost došla je do izražaja i prilikom pokretanja Odsjeka za muzikologiju na našoj Akademiji.

Priključivši se našoj skupini, važnu nam je podršku dao i bivši istaknuti student Svetislava Stančića **Ladislav Šaban**, pijanist i vrsni profesor klavira na Akademiji, koji se potom posebno istaknuo svojim dugogodišnjim istraživanjima glazbenih arhiva u sjevernoj Hrvatskoj te orgulja i njihove povijesti u cijeloj Hrvatskoj. Aktivno nam se među prvima priključila i već kao studentica briljantna **Koraljka Kos**, koju mi je Andreis hvalio i koja je jedina iz izvorne jezgre naše skupine diplomirala na Historijsko-teoretskom odjelu naše Akademije, te je već 1967. godine obranila doktorat iz muzikologije na muzikološkoj katedri Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani (kao što su to tih godina i kasnije učinili, među ostalima, i Lovro Županović, Jerko Bezić i Nikša Gligo). Zatim nam je prišao i u našem je malom Muzikološkom zavodu radio **Stanislav Tuksar** (a osim njega i **Zdenka Weber**), koji je diplomirao violončelo na našoj Akademiji u klasi Rudolfa Matza te filozofiju i anglistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na kojem je 1990. doktorirao na temu hrvatske glazbene terminologije u razdoblju baroka. Nje ga nam je Šaban predstavio i preporučio kao potencijalno perspektivnog istraživača i suradnika, kakvim se kasnije u najvišoj mjeri pokazao i afirmirao. I tako, u toj našoj pomalo šarolikoj, heterogenoj skupini pokrenuta su neka nova istraživanja i otvoreni su neki novi horizonti koji su na dulje pruge rezultirali nizom pozitivnih ishoda o kojima će opširnije govoriti kolege poslije mene. Iz starije je generacije, pak, jedini imao doktorat iz muzikologije tadašnji prodekan Akademije **Krešimir Kovačević**, koji je diplomirao taj studij 1943. u Leipzigu.

Ja, pak, (već sam se na početku ispričao što ću morati navesti nekoliko informacija i o sebi) koji sam na Akademiji studirao i diplomirao klavir kao glavni predmet u klasi Antonije Geiger-Eichhorn, pojavio sam se odjednom na muzikološkom području posve nepoznat, neočekivano, iznenadno, takoreći »niotkuda«.

Na opće iznenađenje, objavio sam 1957. svoju prvu knjigu *La musique expressive* na francuskom jeziku kod Presses Universitaires de France u Parizu i obranio 1962. (dok sam tijekom triju godina bio u Parizu suradnik središnjega multidisciplinarnog francuskog znanstveno-istraživačkog instituta Centre National de la Recherche Scientifique) svoj prvi (tzv. sveučilišni) doktorat na pariškoj Sorbonni. Taj moj prvi doktorat objavila je 1964. na hrvatskom jeziku pod naslovom *Elementi sociologije muzike* naša Akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu (tada s nazivom Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti), a nakon toga je objavljen u proširenim verzijama na francuskom, poljskom, engleskom i na kineskom jeziku. Američko izdanje na engleskom pod naslovom *Music in Society. A Guide to the Sociology of Music* (New York: Stuyvesant, 1987, 488 str.) opsegom i sadržajem daleko je preraslo njegovu prvobitnu verziju na francuskome. A tako i moja knjiga *Estetika europske glazbe* (Zagreb: JAZU, 1978; Školska knjiga, 2006, 353 str.) moju prvu knjigu o ekspresivnoj glazbi. Drugi (neobjavljeni) državni doktorat (4 sveska, 940 str.) pod naslovom *Musique et interdisciplinarité: l'apport socio-historique et les travaux musicologiques en France de 1953 à 1983* obranio sam 1986. na Sveučilištu za humanističke znanosti u Strasbourgu. Na Muzikološkom odsjeku (Institutu) toga Sveučilišta predavao sam od 1979. do odlaska u mirovinu, uz neke druge predmete, estetiku glazbe i sociologiju glazbe, uostalom kao otprije i istodobno niz godina i na Odsjeku za muzikologiju naše Muzičke akademije.

Na ovome mjestu želio bih otkriti jednu svoju malu, ali dalekosežnu osobnu »tajnu« koja djelomično tumači odakle je došao moj interes za filozofiju, estetiku i sociologiju glazbe. Od adolescentske dobi intenzivno su me zaokupljala najdublja filozofijsko-religijska pitanja o smislu ljudskog života i postojanja, o neprihvatljivosti neizmernih ljudskih patnji i stradanja kroz cijelu povijest čovječanstva, o dobru i zlu u svijetu i u čovjeku. Neka od tih pitanja o krajnjem smislu egzistencije i ljudskih vrijednosti koje ga konstituiraju sam, dakle, malo-pomalo »transponirao« i na glazbu, odnosno na glazbenu umjetnost kao na jedan od najviših zanosa duha i jednu osobitu ljudsku vrijednost. I tako mi je ta moja osobna unutarnja usmjerenost postupno otvorila put i do posebnog interesa za estetiku i filozofiju glazbe, ali i za sociologiju, odnosno socijalnu povijest glazbe kao za posebno pozvana područja istraživanja i otkrivanja dubljeg smisla i ljudskih vrijednosti glazbe i glazbene umjetnosti. Jedan istaknuti američki muzikolog mi je, uostalom, jednom prilikom rekao da je povezivanje estetike i sociologije glazbe u jednom te istom časopisu bilo izrazito stvar mojega osobnog izbora, što je bilo točno. A jedan od rezultata mojih razmišljanja i istraživanja na općem planu bila je, uz niz drugih manjih radova, knjiga *Za univerzalni humanizam. Prema potpunijoj čovječnosti* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2010, 726 str.).

No, da se vratimo k spomenutoj jezgri toga našeg kruga, koji je pokrenuo osnutak našega Odsjeka za muzikologiju. Premda je po broju uključenih ljudi bila kvantitativno neznatna, ona je uskoro ipak postala respektabilna i kvalitetna snaga koja

se nije mogla baš lako ignorirati ni u samoj Akademiji, a tako ni izvan nje. Postali smo nekako, poput ruske **skladateljske** – hrvatska **muzikološka** »moćna gomilica«.

Naposljetku, ne mogu se iz toga vremena i iz jezgre toga kruga važnih podržavatelja i pokretača nikako zaobići još dva već spomenuta »nemuzikološka« imena. To su **Milo Cipra**, tada dekan Akademije, i **Marijan Koletić**: prvi skladatelj, čovjek velike kulture i visoke inteligencije, poznavatelj njemačkog jezika i literature te filozofije, koje je diplomirao na Sveučilištu u Zagrebu, a drugi psiholog i pedagog, tada važan član nastavničkog vijeća Akademije među ostalim i zato što je bio član Partije. Kao i Cipra, koji je bio drukčijih pogleda na svijet od njega, Koletić je bio dobronamjeran i pošten čovjek i odigrao je, usko surađujući osobito s Ciprom kao dekanom, pozitivnu, konstruktivnu ulogu u vremenima pokretanja Muzikološkog zavoda pri Akademiji te njezinih časopisa *Arti musices* i *IRASM*, kao i osnivanja Odjela za muzikologiju. Jedanput mi je u četiri oka rekao: »Znaš, Ivo, valjda ti je jasno da Partija na Akademiji s tako malo članova nema veliku ulogu i utjecaj.« Međutim, jednu je ulogu sigurno imala, a to je bila kontrola nad svim glavnim zbivanjima i personalnim pitanjima (imala je, osim toga, i ponekog doušnika koji nije bio član). U onim, kako ih se katkad naziva, »olovnim vremenima«, drugačije nije ni moglo biti. Jednom prilikom, kasnije, Koletić mi je onako prijateljski, uzevši me pod ruku i u šetnji dugim hodnikom prizemlja zgrade HGZ-a, koji je u ono vrijeme nekako nadomještavao zbornicu Akademije jer posebna prostorija za nju nije postojala, kao napola u šali, ali i posve ozbiljno rekao: »Znaš, Ivo, nemam ništa protiv toga da netko bude za jednoga bradonju, a drugi za drugoga, jedino u nastavi ne smije biti nekih sadržaja.« Aludirao je očito na Isusa Krista i na Karla Marxa. No, vjerojatno se pitate zašto vam to spominjem. Iz jednog jednostavnog, ali i itekako ozbiljnog razloga koji se ticao i muzikološkog studija te tada službeno nametnutoga ideološkog jednodimenzionalnosti u kulturi i prosvjeti, to jest marksizma kao tobože krajnje znanstvene istine i jedinog valjanog pogleda na svijet.

U tim uvjetima predavati predmete kakvi su bili estetika i sociologija glazbe, za koje se očekivalo da uđu u nastavni plan Odjela za muzikologiju te da ih upravo ja preuzmem, nije bilo baš lako ni jednostavno, premda ni povijest glazbe nije bila posve pošteđena nekih opasnosti. Naime, između ideološkog redukcionizma i znanstvene istine nije bilo moguće ni po savjesti, a ni intelektualno pošteno, staviti znak jednakosti. Ali u praksi nije se smjelo ni ignorirati tu totalitarnim sustavom društva nametnutu ideološku sastavnicu, a tako ni izreći neku kritičku riječ o njoj. Osobno mi se, dakle, postavio problem: da uopće pristanem na predavanje tih predmeta uz definitivni prelazak na rad u Akademiju, u koju su me pozivali i u kojoj sam već neko vrijeme predavao estetiku i sociologiju glazbe honorarno, time da se tako kasnije možda izložim tko zna kakvim ideološkim i drugim pritiscima, ili, pak, da nastavim raditi kao profesor klavira u srednjoj Muzičkoj školi »Pavao Markovac«, gdje mi je bilo glavno radno mjesto. U Akademiji su me s obzirom na moje u Francuskoj ranije objavljene radove i položeni doktorat iz muzikologije

zapravo tada smatrali jedinim relevantnim, ozbiljnim kandidatom za predavanje tih dvaju predmeta i prije samog pokretanja Odsjeka. Htio bih pritom usput upozoriti i na jedan, možda ne samo terminološki, nespornost. Od početka sedamdesetih godina nazivalo se, naime, često među tadašnjim muzikolozima u Europi i u Sjevernoj Americi sociologijom glazbe i neke znanstvene discipline i/ili pristupe koji joj, striktno znanstveno gledajući, nisu pripadali, ponajprije socijalnu povijest glazbe. I to je iz nekih razloga djelomično tako ostalo do danas, slično kao što se nije razlikovala estetika glazbe i filozofija glazbe ili povijest glazbe i muzikologija u užem, striktnom smislu (vidjeli smo kod Andreisa), dok se u širem smislu povijest glazbe, dakako, mogla u nju ubrojiti.

No, da se vratimo općoj situaciji na samoj Akademiji. Profesori i nastavnici pojedinih instrumenata i solopjevanja te teoretskih predmeta bavili su se striktno i isključivo svojim usko stručnim, nastavničkim poslom. To je područje tada bilo prilična oaza u kojoj politika i ideologija nisu imale mnogošto za reći niti su se mogle miješati u taj posao. Svi oni koji su u to vrijeme bili još vrlo mladi ili djeca ili se, pak, još nisu ni rodili, ne mogu danas lako ili uopće zamisliti kako je na sveučilišnoj razini, pogotovo na fakultetima društvenih i humanističkih znanosti, bilo s nastavom onih predmeta u koje se totalitarna ideologija uplitala i kojima se namećala kao prijeteći imperativ te kako je teško bilo raditi pod tim pritiskom i uz neizbježnu autocenzuru. O tome sam se i izravno osobno uvjerio na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na kojemu sam studirao pravo istodobno kada i klavir na našoj Akademiji.

Akademijini, pak, nastavnici i profesori vrlo vjerojatno nisu bili većinom u sebi apolitični, ali su bili isključivo usredotočeni na svoj umjetnički i nastavnički posao. Bili su dio one, kako je se često naziva, »šutljive« ili, bolje reći, ušutkane Hrvatske. Pa čak ni uvođenje muzikološkog studija nije ih previše zanimalo jer je bilo u kontinuitetu već postojećega Historijsko-teoretskog odjela. No, javljala su se i mišljenja unutar Akademije, ali i izvan nje da bi ga trebalo osnovati na Filozofskom fakultetu, a ne na Muzičkoj akademiji. O tome su postojale određene inicijative, ali se nisu realizirale (tako da nisu predmet ovog izlaganja). Od 1970. realizirao se, međutim, dvopredmetni studij muzikologije na Muzičkoj akademiji uz još jedan predmet na Filozofskom fakultetu. A od akademske godine 1973-1974. krenuo je i jednopredmetni studij muzikologije samo na Muzičkoj akademiji. Inače, pokretanje Odsjeka (tada Odjela), odnosno studija muzikologije 1970. na Muzičkoj akademiji prošlo je u nastavničkom vijeću Akademije kod kolega instrumentalista i teoretičara bez ikakvih posebnih problema. O tome će detaljnije govoriti kolegica Kos i kolega Tuksar.

Ipak, u tom politički vrlo osjetljivom trenutku za Hrvatsku možda čak ni dio članova iz uskoga kruga sudionika i suradnika na tom našem široko zamišljenom i dalekosežnom muzikološkom projektu Zavoda, časopisa i Odsjeka nije bio posve svjestan nekih potencijalnih, ali i vrlo realnih opasnosti koje su mu mogle zaprijetiti.

A to su bile, dakako, političko-ideološke optužbe, i to: 1. u povijesti glazbe za **nacionalizam**; 2. u estetici glazbe za **formalizam**; 3. u sociologiji, odnosno socijalnoj povijesti glazbe za **ne-markszizam**; te 4. za ikakvo iole istaknutije ili pozitivno prikazivanje i vrednovanje **religijske** i/ili **duhovne** glazbe za tobožnji **klerikalizam**.

Za preventivno neutraliziranje takvih i sličnih opasnosti ili optužbi osmišljen je u najužoj jezgri čitav jedan dosta kompleksan i uravnotežen plan, koji su neki među nama u našoj muzikološkoj skupini, možda nedovoljno svjesni nekih stvari, prihvatili kako za njihovo vlastito dobro, tako i za ono samoga projekta – pomalo prevedeni »žedni preko vode«. Dakle:

1. u svrhu izbjegavanja mogućih optužbi za **nacionalizam** išlo je uz izdavanje zbornika *Arti musices*, posvećenog ponajprije nacionalnoj, hrvatskoj glazbi, pokretanje internacionalnog časopisa *IRASM* (na stranim jezicima) te uključivanje u njegovo uredništvo i znanstveno vijeće članova iz svih tadašnjih federalnih republika, ali i – *last but not least* – suzdržavanje od svih tada idejno nepoćudnih riječi, tema i iskaza. U prilog cjelokupnom projektu išla je i dodatna znanstvena respektabilnost koju je dobio *IRASM* time što su u njegovo uredništvo i znanstveno vijeće ušla neka od najuglednijih imena tadašnje europske i svjetske muzikologije, napose njemačke i američke, kakva su među ostalima bila (da spomenem abecednim redom samo neka): Friedrich Blume, Barry S. Brook, Carl Dahlhaus, Karl Gustav Fellerer, Ludwig Finscher, Kurt von Fischer, François Lesure, Frits Noske, Claude Palisca, Eduard Reeser i Walter Wiora. Ustvari, svi od nas pozvani muzikolozi, ovi i svi drugi, tako i po jedan poljski (Zofia Lissa) i sovjetski (Boris Jarustovski), beziznimno su prihvatili naš poziv na suradnju u časopisu, što mu je dalo dodatnu težinu i snagu;
2. radi suzbijanja sumnjičenja za **formalizam** išla je činjenica pokretanja toga istog časopisa, koji je već u svojem naslovu isticao i vertikalnu i horizontalnu: analizu glazbe *in depth*, u dubinu, ali i njezino kontekstno situiranje i proučavanje njezinih funkcija u društvu, *in length*, umjesto isticanja na umjetničko-estetskom planu neke njezine možebitne izoliranosti ili »larpurlartizma« ili još, kako su ga marksistički dogmatici nazivali, formalizma. Za te ideologe formalizam i nacionalizam bili su i bauk i izlika i za ideološko-političke osude i za umjetničke diskvalifikacije. Dosljedno marksističkoj ortodoksiji i uskim partijskim kriterijima bilo je lako proizvoljno iskonstruirati izmišljenog ili stvarnog idejnog neprijatelja ne samo kod nepoćudnih teoretičara i estetičara glazbe nego i kod samih skladatelja: znamo, sve do jednog Šostakovića. Ta se prijetnja u našem slučaju također bila izbjegla, a i nije bila ni izdaleka tolika kao u njegovoj zemlji. U nas je na tome planu, već i osnivanjem Muzičkog bijenala, započinjalo sve veće otvaranje;
3. u prilog, pak, tome da se otkloni pripisivanje **ne-markszističkog** pristupa, koje se moglo ticati napose mojih predmeta, također se pronašlo rješenje jer

se suprotna idejna ili ideološka sastavnica, ona marksistička, mogla tu i tamo navoditi, napose u nekim segmentima u kojima je mogla biti znanstveno prihvatljiva, ali ujedno se mogla i elegantno zaobilaziti po osobnoj savjesti i znanstvenoj istini za volju. Taj minimalizam u pristupu bio je cenzorima u sjeni prihvatljiv, zapravo sve znatnije koliko je vrijeme sve više odmicalo, a kraj se režima bližio. Muzička akademija s predmetima sociologije i estetike glazbe na Odsjeku za muzikologiju bila im je konačno idejno prihvatljivija nego da je ostala bez njih. Štoviše, zadnjih godina prije mojeg odlaska u mirovinu jedan semestar iz estetike glazbe bio je uveden kao obvezan predmet i studentima kompozicije, što mu je bilo svojevrsno posebno priznanje;

4. i za kraj, u prilog ilustraciji nedostatka slobode i tolerancije prema religijskoj i duhovnoj glazbi, usprkos tome što su, kao što svi znamo, i najveći skladatelji svih vremena stvorili na njezinu području tolika remek-djela, navest ću na kraju iz svojeg sjećanja samo dva primjera. Naime, profesor se Andreis jedne godine neoprezno, možda naivno, ali bez sumnje ipak namjerno »usudio« upravo na Veliki petak omogućiti studentima da na njegovu predavanju iz povijesti glazbe odslušaju s nekih starih longplejki dijelove Bachove *Muke po Mateju*. To mu se s partijske strane toliko zamjerilo, a i meni se izravno prenijelo, da nešto slično nije više nikada pokušao ni ponovio. Drugi je slučaj nešto vedriji. Bilo je to jednom prilikom kada je profesor Cipra na tragu analiza Alberta Schweitzera tumačio studentima odnos teksta i glazbe u onome dijelu Bachove *Muke po Mateju*, u kojemu je riječ o ženi koja je Isusu pomazala kosu skupocjenom pomadom; nad tim su se rasipništvom zgražali i njegovi vlastiti učenici. Cipra je tumačio kako melodijska linija slijedi tekst i dosiže vrhunac upravo na bitnom akcentu Kristova proroštva, a to su riječi »u cijelome svijetu« (*»in der ganzen Welt«*). Cipra je to izložio studentima suptilno i mudro, bez ijedne suviše riječi, tako da nije bilo negativnih posljedica. Doslovno je citirao Isusa: »Što dodijavate ovoj ženi? Ona je učinila dobro djelo prema meni. A ja, ja vam kažem ovo: zaista, gdje će se god ovo evanđelje /tj. taj događaj/ propovijedati u cijelome svijetu, bit će to rečeno i njoj na spomen.« Pametnome dosta da i bez ikakva daljnjeg Ciprina komentara zaključiti, s onu stranu usko muzikološke analize, kako se to proroštvo obistinilo upravo i **tada**, kao što je to slučaj ovdje i **sada**...

Ovim sam primjerima želio ilustrirati kako je borba za osnivanje Odsjeka – barem sam je ja tako doživljavao – bila ne samo borba za muzikološku znanost u nas nego napose i dio borbe za njezinu, ali i za znanstvenu i opću, slobodu. Ako je točno, a jest, da je glazba na svojim vrhuncima jedan od najviših zanosa duha, čast je muzikologije što uz vlastitu neprijepornu autonomnu vrijednost može biti na tim visovima i *ancilla musicae*.

Summary

INITIATION OF THE DEPARTMENT OF MUSICOLOGY AT THE ACADEMY OF MUSIC IN ZAGREB – FROM PERSONAL MEMORIES TO GENERAL CONTEXT

This introductory speech on the occasion of the 50th anniversary of the Department of Musicology at the Academy of Music in Zagreb presents the author's memories of the people who participated in the foundation of the Department. It also outlines the circumstances which prevailed at the time and the time preceding the foundation, the »prehistory« of the Department. The main and most meritorious initiators responsible for the Department's foundation were Josip Andreis, Milo Cipra, Marijan Koletić and Krešimir Kovačević, with the active participation of the author of this text. Professor Andreis played an essential role in this event as the head of the then Department of History and Theory at the Academy, also being the most prominent music historian in Croatia at the time and, *inter alia*, being the author of several books on general and Croatian music history, as well as the editor-in-chief of the first edition of the *Muzička enciklopedija* [*Music Encyclopaedia*] (1958-1963) published by the Lexicographic Institute in Zagreb.

The launch of the Department, then called the Division, was immediately preceded by the foundation of a small research centre called the »Musicological Institute« at the Academy, which also provided professional and technical support to two important journals launched at the time: *Arti musices* (in Croatian), which dealt primarily with Croatian music, and the *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music / IRASM* (in English, German and French), which dealt with pluridisciplinary questions regarding music in general. That was an important basis for the establishment of the Department, giving it added value and strength. The then atmosphere, a consequence of the emergence of the reformist political movement »Croatian Spring«, was in favour of undertaking these research, publishing and teaching-educational projects. It happened in spite of the present threat of the ruling Yugoslav communist political regime, which at its discretion easily made ideological accusations in the field of art sciences, including education, for alleged nationalism and clericalism, formalism and non-Marxism. These jeopardies were successfully evaded during the inception of the Department of Musicology, naturally with some self-censorship. The initiative to start the Department was, after all, marked by an effort to achieve greater freedom in this area, but also in science in general. Moreover, musicology has proven itself not only as an independent and autonomous science of specific values, but also as an *ancilla musicae*, a scientific discipline in the service of learning and valuing music and the art of music, with special regard to their highest achievements and accomplishments.